

РОЗВИТОК ВЕЧІРНЬОЇ (ЗМІННОЇ) ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА 50-Х – СЕРЕДИНА 80-Х РР.)

1. Арістотель. Нікомахова етика / Арістотель; [пер. з давньогр. В. Ставнюк]. – К.: Аквілон-Плюс, 2002. – 480 с.
2. Бим-Бад М.Б. Арістотель і Александр Великий: Матеріали по політико-педагогічній антропології / М.Б. Бим-Бад // Труды кафедры педагогики, истории образования и педагогической антропологии. – М.: Изд-во УРАО, 2001. – Вып. 4. – С. 89 – 121.
3. Даденков М.Ф. Історія педагогіки / М.Ф. Даденков. – К.: Радянська школа, 1947. – 320 с.
4. Жураковский Г. Е. Очерки по истории античной педагогики / Г.Е. Жураковский. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1963. – 510 с.
5. Ксенофонт. Воспоминания о Сократе / Ксенофонт. – М.: Наука, 1993. – 379 с. – (Памятники философской мысли).
6. Марру А.-И. История воспитания в античности (Греция) / А.-И. Марру; [пер. с фр. А.И. Любжина и др.]. – М.: Греко-латинский кабинет Ю.А. Шичалина, 1998. – 425 с.
7. Монро П. История педагогики. Древность и Средние века. Ч.1. / П. Монро; [пер. с англ. М.В. Райха / под ред. Н.Д. Виноградова]. – М.-Петроград: Госиздат, 1923. – 288 с.
8. Платон. Арістотель. Пайдейя: Восхождение к доблести / [сост. и отв. ред. Г.Б. Корнетов]. – М.: Изд-во УРАО, 2003. – 480 с. – (Новая педагогическая библиотека).
9. Платон. Горгий / Платон; [пер. с древнегреч. С.П. Маркиша] // Собрание сочинений в 4 т.: Т. 1. / Платон; [пер. с древнегреч.]; [общая ред. А.Ф. Loseva и др. / авт. вступ. статьи А.Ф. Losev; примеч. А.А. Тахо-Годи]. – М.: Мысль, 1990. – С. 477 – 574. (Философское наследие).
10. Платон. Держава / Платон; [пер. з давньогр. Д. Коваль]. – К.: Основи, 2000. – 355 с.
11. Человек: мыслители прошлого и настоящего о его жизни, смерти и бессмертии. Древний мир – эпоха Просвещения: [сб. ст., сост. П.С. Гуревич]. – М.: Политиздат, 1991. – 461 с.

Стаття надійшла до редакції 27.01.2010

УДК 7.018.42(477)“19”(045)

Валентина Столяр, аспірантка Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка,
викладач кафедри фізико-математичних дисциплін
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

РОЗВИТОК ВЕЧІРНЬОЇ (ЗМІННОЇ) ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА 50-Х – СЕРЕДИНА 80-Х РР.)

У статті розглядається проблема розвитку вечірньої (змінної) загальноосвітньої школи в Україні (другої половини 50-х – середини 80-х рр.).

Ключові слова: розвиток, вечірня (змінна) загальноосвітня школа.

В статье рассматривается проблема развития вечерней (переменной) общеобразовательной школы в Украине (второй половины 50-х – середины 80-х гг.).

Ключевые слова: развитие, вечерняя (переменная) общеобразовательная школа.

In the article the problem of development (variable) of general night-school is examined in Ukraine (second half of 50th – middle 80th).

Keywords: development, (variable) general night-school.

Постановка проблеми. Утвердження державотворчих процесів в Україні потребує докорінних змін у галузі освіти. Досягти успіху в реформуванні сучасної школи допоможе ґрунтовне вивчення, об'єктивна оцінка, творче осмислення та впровадження кращих надбань української освіти і педагогіки з метою оптимального поєднання спадщини минулого та сучасних досягнень наукової думки, органічного зв'язку її з вітчизняною історією, культурою та педагогічним досвідом (Державна національна програма “Освіта. Україна ХХІ

століття”). Відповідно до Закону України “Про загальну середню освіту” до загальноосвітніх навчальних закладів належить вечірня (змінна) школа II – III ступенів для громадян, які не мають можливості навчатися у школах з денною формою навчання.

Для визначення тенденцій подальшого розвитку вечірньої загальноосвітньої школи важливим є аналіз напрацьованого досвіду. Теоретичні та практичні здобутки наших попередників у пошуках удосконалення сучасної вечірньої загальноосвітньої школи стали

РОЗВИТОК ВЕЧІРНЬОЇ (ЗМІННОЇ) ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА 50-Х – СЕРЕДИНА 80-Х РР.)

джерелом збагачення її теорії та практики. Вивчення розвитку вечірньої (змінної) загальноосвітньої школи в Україні у радянський період дасть нам змогу проаналізувати та оцінити здобутки українських освітян того часу, їхні форми, методи, засоби навчання.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми. Питання розвитку вечірньої (змінної) загальноосвітньої школи в Україні частково висвітлені в науково-педагогічних дослідженнях І.В. Богомолі, С.Г. Вершловського, Л.П. Вороніна, І.Т. Дронова, О.У. Дудіна, Л.М. Зюбіна, Ю.Н. Кулюткина, С.В. Кульбіди, О.Е. Лебедєва, Ю.І. Мальованого, І.Л. Науменка, В.Г. Онушкина, С.Д. Сворака, Е.П. Тонконогої, В.І. Чепелева та ін.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є дослідження історії розвитку вечірньої (змінної) загальноосвітньої школи в Україні (друга половина 50-х – середина 80-х рр.)

Виклад основного матеріалу дослідження. Велике значення для розвитку освіти і культури народу відіграє вечірня (змінна) загальноосвітня школа. У другій половині 50-х рр. одним із основних завдань шкіл працюючої молоді і дорослих було підвищення загальноосвітнього та культурного рівня, підготовка до продовження навчання у вищій школі.

У 1958 р. була розроблена ЦК КПСС і Радою Міністрів програма подальшого розвитку системи народної освіти, та прийнятий Закон “Про зміцнення зв’язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР” [8, 2]. Перебудова народної освіти, за Законом, повинна забезпечити активну роль загальноосвітньої школи в підготовці всебічно освічених людей, які матимуть знання з відповідних галузей науки та техніки, спеціалістів для промисловості, сільського господарства та будівництва. Вечірня система освіти повинна будуватися так, щоб люди, займаючись корисною працею в суспільстві, у вільний від роботи час мали при бажанні можливість отримати середню освіту, підвищувати кваліфікацію.

Верховна Рада УРСР, відповідно до Закону СССР “Про зміцнення зв’язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР”, у розділі I “Про середню освіту”, статті 5 постановила, що “повна середня освіта молоді, починаючи з 15 – 16 р., здійснюється на основі поєднання навчання з продуктивною працею для того, щоб молодь у цьому віці включалася в суспільно-корисну працю. Повну середню освіту здобувають у середніх загальноосвітніх школах

робітничої і сільської молоді – вечірніх (змінних), в яких особи, що закінчили восьмирічну школу і працюють в одній із галузей народного господарства, здобувають середню освіту і підвищують професійну кваліфікацію” [8, 5]. У школах робітничої та сільської молоді був введений одинадцятирічний термін навчання: трьохрічна школа на базі восьмирічки. У зв’язку з тим, що частина працюючої молоді, з різних причин, не закінчила обов’язкової загальноосвітньої школи, у вечірніх (змінних) середніх школах деякий час навчання здійснювалось починаючи з третього класу. При обмежених контингентах навчання працюючої молоді здійснювалось шляхом створення окремих класів при середніх трудових політехнічних школах з виробничим навчанням. Працююча молодь мала також можливість здобувати середню освіту шляхом екстернату або навчання в заочних школах.

В 1959 р. постановою Ради Міністрів СРСР “Про встановлення скороченого робочого дня або скороченого робочого тижня для осіб, які успішно навчаються без виробництва в школах робітничої і сільської молоді – вечірніх (змінних, сезонних) і заочних середніх загальноосвітніх школах” [6, 15] надавалися пільги, для тих хто навчається без відриву від виробництва:

1) надавалася скорочена робоча неділя – у 9 – 11 кл. шкіл робочої молоді на один робочий день, або відповідна йому кількість годин; у IX – XI кл. шкіл сільської молоді – на два робочих дня, або на відповідну їм кількість годин; за час звільнення від роботи виплачувалася заробітна плата у розмірі 50% середньої заробітної плати за основним місцем роботи, але не нижче встановленого мінімального розміру заробітної плати;

2) протягом навчального року учнів 9 – 11 кл. зазначених шкіл можна було звільняти від роботи не більше як на 36 робочих днів, або на відповідну їм кількість робочих годин;

3) надавалася оплачувана повністю додаткова відпустка тривалістю 20 робочих днів з збереженням заробітної плати за основним місцем роботи [6, 15 – 16].

29 грудня 1959 р. Радою Міністрів РСФСР було затверджено “Положення про вечірню (змінну) загальноосвітню школу” [3, 3]. Згідно Закону масштаби середньої освіти значно збільшувалися за рахунок широкого розгортання мережі шкіл для молоді, що працює в народному господарстві. Роки після ухвалення Закону про школу були періодом подальшого розвитку і вдосконалення загальної освіти працюючої молоді і дорослих.

РОЗВИТОК ВЕЧІРНЬОЇ (ЗМІННОЇ) ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА 50-Х – СЕРЕДИНА 80-Х РР.)

Значно виріс контингент учнів у вечірніх школах: якщо в 1958/59 н. р. він складався з 1,9 млн. чол., то в 1966/67 н. р. вже 4,5 млн. чол. На кінець 1967 р. – школи дорослих закінчили 10 млн. молодих і зрілих людей, що працювали в різних галузях народного господарства [3, 4].

Значення вечірньої школи в системі народної освіти змінилося: вона стала одним з основних місцем здобуття загальної середньої освіти. У зв'язку з цим виникла необхідність цілеспрямованої ціленаправленої і планомірної розробки педагогіки дорослих та її складової частини – дидактики. З цією метою в 1960 р. в Ленінграді створюється науковий центр, що займається проблемами вечірньої і заочної середньої освіти дорослих. У цей період питання загальної освіти дорослих розробляються і в деяких НІІ педагогіки (шкіл) союзних республік – Української, Латвійської, Казахської, Грузинської та ін. [1, 33]. Рівень освітньої підготовки людей позначається на загальному та професійному розвитку соціальних і соціально-демографічних груп.

Велике значення в зміцненні зв'язків вечірніх (змінних) шкіл з підприємствами має ухвала Бюро ЦК по СРСР від 12 квітня 1961 року "Про заходи поліпшення вечірньої і заочної освіти в РСФСР" [7, 2]. Бюро ЦК доручило Держплану СРСР, міністерствам і відомствам включити народногосподарські плани конкретні зобов'язання по загальноосвітній підготовці робітників та службовців підвідомчих підприємств, і при підведенні підсумків виробничої діяльності враховувати виконання цих зобов'язань. Організаційним центром який надавав допомогу педагогічним колективам шкіл дорослих більшості підприємств стали комісії сприяння школі згідно "Положення про комісії сприяння вечірнім (змінним) загальноосвітнім школам робітничої і сільської молоді та заочним середнім загальноосвітнім школам" [4, 15].

У 60-і рр. було визначено завдання – здійснити загальну середню освіту не тільки серед молоді шкільного віку, але і серед дорослого населення. Вирішення цього завдання забезпечувалося всією шкільною мережею, у тому числі і вечірніми школами, які дають середню освіту без відриву від виробництва. Головною функцією вечірньої (змінної) школи починаючи з 60-х рр. стало забезпечення загальною середньою освітою працюючу молодь та дорослих без відриву від виробництва.

Виховна робота, яка здійснювалася в процесі навчання, допомагала у вирішенні поставлених завдань: надати знання основ наук, політехнічну

підготовку, сприяти підвищенню продуктивності праці. Значне місце в системі навчання без відриву від виробництва займали заочні і очно-заочні школи.

Особливості навчання без відриву від виробництва вимагають, щоб виховна робота у вечірніх (змінних) школах була цілеспрямованою, економною за часом та максимально дієвою. У практиці цих шкіл спостерігаються різноманітні різномовиди і форми позакласної і позашкільної роботи: політичне і естетичне виховання; позакласна робота по навчальних предметах і техніці; святкування знаменних дат; проведення традиційних заходів. Значне місце в системі позакласної роботи займає технічна пропаганда, популяризація успіхів і досягнень учнів які є передовиками виробництва [5, 12].

Об'єднанню учнів в єдиний колектив належить класним керівникам, на яких покладалася робота з покращення успішності та відвідування навчальних занять, збереження контингенту. Класні керівники координують зусилля всіх вчителів класу, забезпечують єдність виховного впливу на молодь з боку школи, виробництва і сім'ї [5].

У листопаді 1966 р. ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР розглянули питання подальшого поліпшення роботи середньої загальноосвітньої школи. У постанові "Про заходи подальшого поліпшення роботи середньої загальноосвітньої школи в Українській РСР" зазначається необхідність введення у всіх загальноосвітніх школах, зокрема у вечірніх і заочних, обґрунтовані типові учбові плани і програми. При розробці навчальних планів і програм зміст освіти повинен відповідати вимогам розвитку науки, техніки і культури; забезпечити наступність у вивченні основ наук; раціонально розподіляти навчальний матеріал за роками навчання, а також забезпечити подолання перевантаження учнів шляхом вивільнення навчальних програм і підручників від зайвої деталізації і другорядного матеріалу [8].

Перехід на нові типові навчальні плани і програми у вечірніх і заочних школах здійснився 1970/71 н.р. Новими навчальними планами введена залікова система в старших класах міських шкіл та у всіх класах сільських шкіл, у 5 – 8 кл. скасовано вивчення іноземних мов, в 9 – 11 кл. введено їх факультативне вивчення. На обов'язкові заняття відведено 15 год. в тиждень, на консультації та заліки, введення яких з метою підвищення вимог до знань учнів – 4 год. Вечірні (змінні) школи дістали можливість за наявності відповідних умов мати очну та заочну форми навчання; класи майстрів; 5 – 11 кл. з підвищенням

РОЗВИТОК ВЕЧІРНЬОЇ (ЗМІННОЇ) ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА 50-Х – СЕРЕДИНА 80-Х РР.)

виробничої кваліфікації в сільській місцевості (навчальні комбінати).

Прискорені класи за курс восьмирічної школи, які мали за мету охопити навчанням трудящих з виробничим та життєвим досвідом, комплектувалися переважно з підлітків, які вибули з денних шкіл, тому вони втратили своє первинне значення. З 1971/72 р. відкриття таких класів не планувалося [8, 5].

Реалізація нових програм забезпечила однаковий об'єм знань і розвиток учнів вечірньої (змінної) і заочної шкіл з масовою школою, надала вчителям і учням можливість користуватися як загальними, так і спеціальними підручниками. Перехід на новий зміст освіти дозволив різко підвищити ефективність педагогічної праці, зосередити головну увагу вчителів на підвищенні якості знань учнів і покращенні всього навчально-виховного процесу.

“Положення про вечірню (змінну) загальноосвітню школу” вимагає посилення відповідальності підприємств за загальноосвітню підготовку працюючої молоді, використання різних стимулів в отриманні нею середньої освіти, необхідність якої зумовлюється науково-технічним прогресом.

Основним місцем здобуття загальної середньої освіти була денна загальноосвітня школа. У 70-і рр. вечірня (змінна) школа була другим, по кількості учнів, місцем здобуття загальної середньої освіти. У ній продовжували свою освіту три категорії учнів: молодь, що поступає на виробництво після закінчення 9 кл. масової школи; дорослі, що не здобули свого часу середню освіту, а також невелика частина молоді, яка одержувала професійну підготовку в одно-двохрічних професійно-технічних училищах.

Щоб забезпечити працюючій молоді і дорослим здобування загальної середньої освіти, створювалися всі необхідні умови. У Основах законодавства Союзу РСР і союзних республік в ст. 26 зазначається: “Підприємства, установи і організації зобов’язані сприяти залученню працюючої молоді до вечірніх шкіл, створювати необхідні умови для поєднання роботи з навчанням, для нормальної діяльності цих шкіл і занять учнів” [8]. Щоб наблизити школу до місця проживання і роботи контингенту що навчаються, “Положення про вечірню (змінну) середню загальноосвітню школу” передбачало створення, разом з республіканськими, крайовими і обласними заочними школами, районних заочних шкіл з розгалуженою мережею навчально-консультаційних пунктів. Була введена єдина методика обліку працюючої молоді і дорослих, що

не мають середньої освіти, що дозволяє районним і міським Радам народних депутатів визначати щорічні планові завдання підприємствам, колгоспам та радгоспам по направлянню на навчання осіб, що не мають середньої освіти.

Поліпшенню загальноосвітньої підготовки молодих робочих сприяв з 1971 р. ВЦСПС, ЦК ВЛКСМ і Міністерством освіти СРСР Всесоюзний огляд роботи профспілкових організацій, органів народної освіти під девізом “Кожному молодому трудівникові – середня освіта”. Огляд об’єднував зусилля всіх громадських організацій, органів народної освіти, направлені на надання допомоги школі і виробництву: допомагав залучати працюючу молодь і дорослих до навчання, створювати необхідні умови для занять, сприяв пробудженню у молоді прагнення до знань, культури.

У 70-і рр. вечірня школа досягла помітних успіхів: успішно виконувалися плани набору учнів, посилювався зв’язок школи з виробництвом і громадськістю, значно покращала учбово-матеріальна база, більш ніж в два рази скоротився відсів учнів. З погляду організації педагогічного процесу вечірня школа стала гнучкішою: у ній значно розширена можливість здобути середню освіту особам з складним режимом праці; школа наблизила свої навчальні підрозділи до місця роботи та місце проживання потенційного контингенту; збільшила число своїх підрозділів на підприємствах та кількість навчальних груп при масових школах у сільській місцевості. Були вдосконалені учбові плани та програми вечірньої школи, в цілому дещо покращала якість викладання учбових дисциплін. Проте головними недоліками в роботі вечірньої школи залишалися низька якість знань учнів, зниження вимогливості педагогів і керівників шкіл до результатів навчально-виховного процесу [1, 35].

На початку 80-х років радянська влада поступово входила в кризовий період, піддавалась “застійним” впливам, характерним для всього суспільства. В 1984 р. була зроблена спроба вивести школу з кризи, накреслено заходи по проведенню реформи загальноосвітньої та професійної школи, яка мала за мету подолання наявних недоліків в системі освіти, в змісті, методах навчання та виховання. Реформа переслідувала такі завдання: підвищити якість освіти і виховання; забезпечити більш високий рівень викладання кожного предмету, міцне оволодіння основами наук; покращення трудового та морального виховання, естетичного та фізичного розвитку; вдосконалити навчальні плани, програми, підручники та посібники, методи

РОЗВИТОК ВЕЧІРНЬОЇ (ЗМІННОЇ) ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА 50-Х – СЕРЕДИНА 80-Х РР.)

навчання, усунути перевантаження учнів, надмірну ускладненість навчального матеріалу; поліпшити постановку трудового виховання, навчання та профорієнтації в загальноосвітній школі; посилити політехнічну, практичну спрямованість викладання; посилити відповідальність учнів за якість навчання, дотримання навчальної та трудової дисципліни, підвищити їх громадську активність на основі розвитку самоуправління в учнівських колективах; підняти громадський престиж та авторитет вчителя, його теоретичну та практичну підготовку, повністю забезпечити потреби країни в педагогічних кадрах, підняти заробітну плату вчителям та майстрам виробничого навчання, покращити їх житлово-побутові умови; вдосконалити структуру загальноосвітньої, професійної школи та управління народною освітою; сформувати нову структуру загальноосвітньої школи: початкова (1 – 4 кл.), неповна середня (1 – 9 кл.), середня школа (1 – 11 кл.); піднесення рівня викладання всіх предметів, запровадження вивчення основ електронно-обчислювальної техніки, комп'ютеризація навчального процесу; зменшення наповнюваності 1 – 9 кл. до 30 чол., 10 – 11 кл. до 25 чол.; покращення роботи по професійній орієнтації молоді [2, 280 – 281]. Реформа загальноосвітньої та професійної школи, яка мала за мету подолання наявних недоліків в системі освіти не змогла повною мірою реалізувати поставленні завдання. Вечірня (змінна) загальноосвітня школа потребувала нових шляхів перебудови.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Вечірня (змінна) середня загальноосвітня школа (друга половина 50-х – середина 80-х рр.) є однією з ланок у системі безперервної освіти, що забезпечує реальну можливість усім бажаючим отримати загальну середню освіту, створює основу для подальшої освіти та самоосвіти, професійної підготовки та підвищення кваліфікації, росту загальної культури. Перспективою подальших розвідок є дослідження основних принципів організації педагогічного процесу у вечірніх школах, формування кадрів викладачів і контингенту тих, хто навчається.

1. *Вечерняя средняя школа / под. ред. В.Г. Онушкина, Ю.Н. Кулюткина,*

Е.П. Тонконогой. – М.: Педагогика, 1990. – 208 с.

2. *Історія педагогіки / за ред. М.В. Левківського, О.А. Дубасенюк. – Житомир: Житомирський державний педагогічний університет, 1999. – 336 с.*

3. *Положення про вечірню (змінну) середню загальноосвітню школу робітничої і сільської молоді та заочну середню загальноосвітню школу: Постанова Ради Міністрів УРСР від 16.07.1960 р. № 1337 // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – К.: Радянська школа, 1960. – № 17 – 18. – С. 3 – 15.*

4. *Положення про комісії сприяння вечірнім (змінним) загальноосвітнім школам робітничої і сільської молоді та заочним середнім загальноосвітнім школам: Постанова Ради Міністрів СРСР від 27.01.1961 р. // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – К.: Радянська школа, 1961. – № 9. – С. 15 – 29.*

5. *Попов А.А. Школа рабочей молодежи и ее особенности / А.А. Попов. – М.: Государственное учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР, 1961. – 205 с.*

6. *Про встановлення скороченого робочого дня або скороченого робочого тижня для осіб, які успішно навчаються без виробництва в школах робітничої і сільської молоді – вечірніх (змінних, сезонних) і заочних середніх загальноосвітніх школах школу: Постанова Ради Міністрів СРСР від 18.12.1959 р. № 160 // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – К.: Радянська школа, 1960. – № 2. – С. 15 – 17.*

7. *Про заходи подальшого поліпшення роботи середньої загальноосвітньої школи в Українській РСР: Постанова ЦК КП України і Ради Міністрів УРСР від 02.01.1967 р. №1. / Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – К.: Радянська школа, 1967. – №1. – С. 2 – 13.*

8. *Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР: Закон СРСР від 24.12.1958 р. / Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – К.: Радянська школа, 1959. – №8. – С. 2 – 14.*

Стаття надійшла до редакції 30.11.2009

a b c d a b c d a b c d a b c d a b c d a
v v